

УДК 330.4

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО СКОРОЧЕННЯ

Волошко Катерина Віталіївна

здобувач вищої освіти Фінансового факультету
Університет митної справи та фінансів

Сальникова Тетяна Валеріївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри державних, місцевих та корпоративних фінансів
Університет митної справи та фінансів
Україна

Анотація. У статті досліджено сутність державного боргу та причини його виникнення. Проаналізовано методики оцінки боргової безпеки країни; проведено аналіз державного боргу України та встановлено його взаємозв'язок з основними макроекономічними показниками України. Визначено рівень боргової безпеки України; наведено переваги та недоліки існування державного боргу в Україні та запропонувати шляхи оптимізації державного боргу України з використанням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: державний борг, боргова політика, бюджет, зовнішній борг, внутрішній борг, доходи, видатки, податки, запозичення.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ.

В сучасних умовах загострення фінансово-економічної кризи та рецесії вітчизняної економіки питання державних запозичень та ефективного управління державним боргом стає на одне з перших місць. На сьогодні в Україні дефіцит державного бюджету, залучення та використання позик для його покриття призвели до значного зростання державного боргу. Великі розміри внутрішнього і зовнішнього боргу, а також, відповідно, зростання витрат на його обслуговування, обумовлюють необхідність вирішення проблеми державного боргу та пошуку шляхів удосконалення механізму управління ним, що визначає актуальність дослідження даної теми.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ.

Дослідження проблем управління державним боргом розглядається у багатьох наукових працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Так, вагомий внесок у дослідження питань утворення державного боргу та його впливу на макроекономічне становище в країні зробили Р. Барро, Дж. Бьюкенен, А. Лернер, Р. Масгрейв, Ф. Модільяні, Дж. Стігліц. Проблему управління державним боргом в умовах вітчизняної економіки розглядали А. Вавілов, Т. Вахненко, О. Барановський, О. Береславська, Т. Бондарук, В. Лісовенко, Ю. Пасічник, О. Плотнікова, Г. Трофімов, В. Федоров. Проте досі ця тема залишається не достатньо дослідженою та обґрунтованою.

МЕТА СТАТТІ.

Метою статті є дослідження сучасного стану та визначення перспектив скорочення державного боргу України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ.

Державний борг є важливим макроекономічним

важелем регулювання економіки держави оскільки дає змогу здійснити обрану економічну стратегію, залучити кошти для вирішення важливих економічних питань і реалізувати інвестиційні проекти.

Державний борг є сукупністю усіх боргових зобов'язань держави перед своїми кредиторами. У Бюджетному кодексі ст. 2 державний борг трактується як загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення [2].

Залежно від отримувача кредитних ресурсів державний борг може бути прямий та гарантований. Прямий державний борг – це борг, що відображає обсяги позичених ресурсів, які надійшли у розпорядження уряду країни. Гарантований державою борг – загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями [6].

Сучасна економічна ситуація в Україні демонструє, що одним із найвпливовіших чинників, який відчутно гальмує розвиток країни, є зростання до зарозливих параметрів боргового навантаження, надмірне залучення коштів на недостатньо вигідних умовах поряд із нераціональністю їх використання, що перешкоджає довгостроковому економічному зростанню. Тому, постає питання про дослідження обсягів, динаміки та структури державного та гарантованого державою боргу. Даний аналіз за 2016-2018 рр. поданий у таблиці 1.

Таблиця 1

Склад, динаміка та структура державного та гарантованого державою боргу у 2016-2018 рр., млрд.грн

Найменування	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018р. від		Темп приросту 2018р. до,%	
				2016	2017	2016	2017
Загальна сума державного та гарантованого державою боргу, у т.ч.:	1929,8	2141,7	2168,6	238,8	26,9	12,4	1,3
Державний борг	1650,8	1833,7	1860,5	209,7	26,8	12,7	1,5
У % до загальної суми боргу	85,5	85,6	85,8	0,3	0,2	-	-
Гарантований державою борг	279,0	308,0	308,1	29,1	0,1	10,4	0,0
У % до загальної суми боргу	14,5	14,4	14,2	-0,3	-0,2	-	-

Джерело: [7]

Дані, що наведені у таблиці 1, свідчать про стійке зростання державного та гарантованого державою боргу протягом досліджуваних років. Так, за 2016-2018 рр. обсяг заборгованості збільшився на 238,8 млрд.грн або 12,4%, при цьому, відмітимо сповільнення темпів росту боргу у 2017-2018 рр. – за ці роки він збільшився лише на 1,3% або 26,9 млрд. грн. Загальна величина державного та гарантованого державою боргу України на кінець 2018 р. становила 2168,6 млрд.грн, у тому числі державний борг склав 1860,5 млрд.грн (за досліджувані роки збільшився на

209,7 млрд.грн або 12,7%), а гарантований державою борг – 308,1 млрд.грн (за досліджувані роки збільшився на 29,1 млрд.грн або 10,4%).

Економічна ситуація в Україні на разі характеризується дестабілізацією валютного ринку, як наслідок присутній нестабільний валютний курс, валютні обмеження призвели до появи тінювого валютного курсу. Тому, необхідно представити динаміку державного та гарантованого державою боргу у перерахунку в доларовий еквівалент (рис. 1).

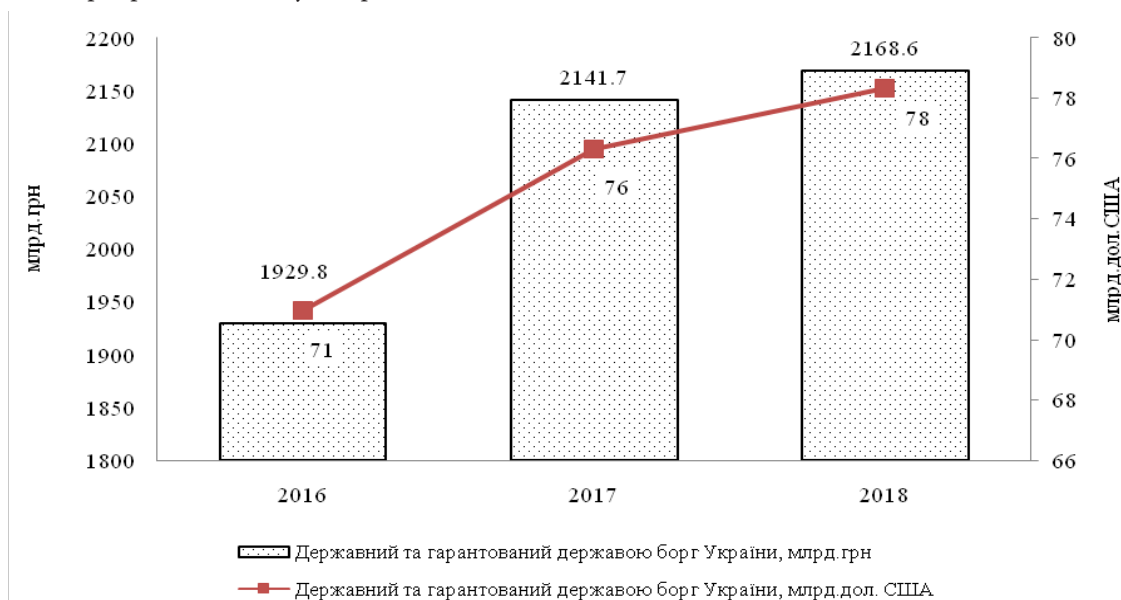


Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу у гривневому та доларовому еквівалентах у 2016-2018 рр.

Як бачимо з наведених на рис. 1 даних, державний та гарантований державою борг у доларовому еквіваленті станом на кінець 2018 р. склав 78,3 млрд. дол. США та за 2016-2018 рр. характеризується

динамікою зростання.

Розглянемо динаміку основних макроекономічних показників України у період 2016-2018 рр. у таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка макроекономічних показників України у 2016-2018 рр.

Найменування	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018р. від		Темп приросту 2018р. до,%	
				2016	2017	2016	2017
ВВП номінальний, млрд.грн	2383	2983	3558	1175	575	49,3	19,3
ВВП реальний, %	2,4	2,5	3,2	0,8	0,7	-	-
Індекс інфляції, %	112,4	113,7	109,8	-2,6	-3,9	-	-
Рахунок поточних операцій, % до ВВП	-1,3	-2,5	-4,2	-2,9	-1,7	-	-
Офіційні резерви, млрд.дол.США	15,5	18,8	19,9	4,4	1,1	28,4	5,9
Офіційний курс (середній), USD/UAH	25,6	26,6	27,3	1,7	0,7	-	-
Доходи державного бюджету, млрд.грн	612,1	787,3	929,3	317,2	142	51,8	18,0
Видатки державного бюджету, млрд.грн	639,9	838,7	991,6	351,7	152,9	55,0	18,2
Дефіцит державного бюджету, млрд.грн	70,1	47,8	59,2	-10,9	11,4	-15,5	23,8
Дефіцит державного бюджету, у % до ВВП	-2,9	-1,6	-1,7	-	-	-	-
Державний та гарантований державою борг, млрд.грн	1929,8	2141,7	2168,6	238,8	26,9	12,4	1,3
Державний та гарантований державою борг, у % до ВВП	81,0	71,8	60,9	-	-	-	-

Впродовж аналізованого періоду макроекономічні показники характеризуються коливаннями курсу гривні у відношенні до долара США, проблемами, пов'язаними з ліквідністю банківської системи,

різким скорочення обсягу експорту, погіршенням макроекономічної ситуації в державі внаслідок впливу світової фінансової кризи. Зростання ВВП у досліджуваних роках склало 1175 млрд.грн або 49,3%,

що перш за все викликано «інфляційним фактором» (рівень інфляції у 2018 р. склав 109,8%). Позитивною динамікою характеризується показник офіційних резервів, які за 2016-2018 рр. зросли на 4,4 млрд.грн.

Особливо важливої уваги потребує розгляд показників фінансового сектору економіки України (рис. 2). Слід зазначити, що державний борг збільшується переважно через додаткові

запозичення, які за обсягом переважають погашення, внаслідок чого виникає бюджетний дефіцит. Обслуговування вже існуючого боргу потребує відповідних витрат бюджету, що нагромаджує збільшену розмір його дефіциту. Останній утворюється під час перевищення бюджетних витрат над бюджетними доходами.

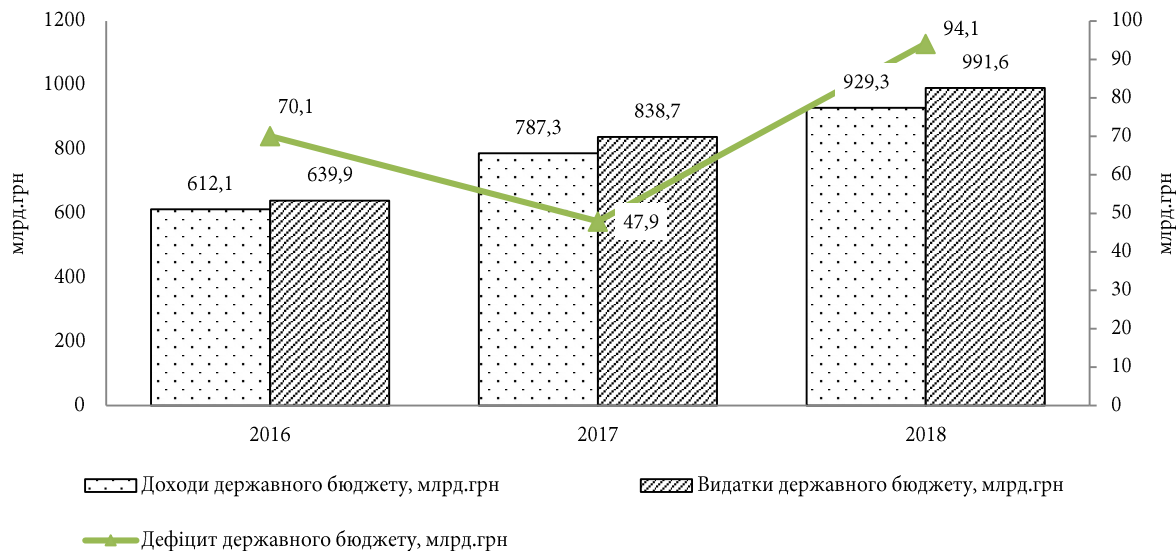


Рис. 2. Динаміка основних показників фінансового сектору економіки України у 2016-2018 рр.

Протягом досліджуваних років обсяги доходів та витрат державного бюджету зростають. Так, доходи державного бюджету у 2018 р. склали 929,3 млрд.грн, що на 317,2 млрд.грн або 51,8% більше, ніж у 2016 р. Витатки державного бюджету зростали ще більшими темпами у цей період – на 55,0% або 351,7 млрд.грн.

Дефіцит державного бюджету у 2018 р. склав 59,2 млрд.грн. Звертаємо увагу на той факт, бюджетний

дефіцит належить до основних чинників виникнення державного боргу, зростання якого відіграє визначальну роль у збільшенні бюджетного дефіциту через необхідність погашення наявних боргів.

Динаміка та структура платежів із погашення та обслуговування державного боргу України за типом кредитора у 2016-2018 рр. наведена у таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка та структура платежів із погашення та обслуговування державного боргу України у 2016-2018 рр., млрд.грн.

Найменування	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018р. від		Темп приросту 2018р. до,%	
				2016	2017	2016	2017
Платежі з погашення та обслуговування державного боргу України, у т.ч.:	208,8	255,4	351,2	142,4	95,8	68,2	37,5
Внутрішній борг	166,5	150,5	240,8	74,3	90,3	44,6	60,0
У % до загальної суми платежів	79,7	58,9	68,6	-11,1	9,7	-13,9	16,5
Зовнішній борг	42,3	104,9	110,4	68,1	5,5	161,0	5,2
У % до загальної суми платежів	20,3	41,1	31,4	11,1	-9,7	54,7	-23,6

Так, у 2018 р. 68,6% платежів з погашення, це становить 240,8 млрд.грн, було направлено на погашення внутрішнього боргу. При цьому, 110,4 млрд.грн або 31,4% всіх платежів становили погашення зовнішнього боргу. Загальний обсяг платежів з погашення та обслуговування державного боргу у 2018 р. становив 351,2 млрд.грн, що на 142,4 млрд.грн або 68,2% більше, ніж у 2016 р.

Динаміка та структура витрат бюджету на погашення та обслуговування державного боргу України у 2016-2018 рр. наведена у таблиці 4.

Відмітимо, що у 2018 р. сума погашення боргу складала 235,7 млрд.грн, що на 124,3 млрд.грн або 111,6% більше, ніж у 2016 р. При цьому, платежі з обслуговування боргу у 2018 р. становили 115,5 млрд.грн та за 2016-2018 рр. збільшилися на 68,1 млрд.грн або 161,0%. Зазначимо, що протягом 2016-2018 рр. більшість платежів (у 2018 р. 67,1%) приходить на погашення боргу.

Наступним проведемо аналіз показників обслуговування державного боргу в Україні у 2016-2018 рр. (таблиця 5).

Таблиця 4

Динаміка та структура витрат бюджету на погашення та обслуговування державного боргу України у 2016-2018 рр., млрд.грн

Найменування	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018р. від		Темп приросту 2018р. до,%	
				2016	2017	2016	2017
Платежі з погашення та обслуговування державного боргу України, у т.ч.:	208,8	255,4	351,2	142,4	95,8	68,2	37,5
Погашення	111,4	167,1	235,7	124,3	68,6	111,6	41,1
У % до загальної суми платежів	53,4	65,4	67,1	13,7	1,7	25,7	2,6
Обслуговування	97,4	88,3	115,5	18,1	27,2	18,6	30,8
У % до загальної суми платежів	46,6	34,6	32,9	-13,7	-1,7	-29,4	-4,9

Таблиця 5

Аналіз показників обслуговування державного боргу в Україні у 2016-2018 рр.

Найменування	Нормативне (критичне значення), %	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018р. від	
					2016	2017
Погашення та обслуговування державного боргу, % до експорту товарів і послуг	<20-25	17,6	34,6	21,8	4,2	-12,8
Плановий дефіцит бюджету та погашення боргу, % до ВВП	<15-20	8,6	17,1	12,5	3,9	-4,6
Погашення та обслуговування державного боргу, % до доходів державного бюджету	-	33,8	60,5	37,8	4,0	-22,7
Погашення та обслуговування державного боргу, % до ВВП	-	9,2	18,3	9,9	0,7	-8,4

Основні показники, які характеризують ефективність обслуговування державного боргу в Україні, а саме: показник погашення та обслуговування державного боргу у відсотках до експорту товарів та послуг, і показник планового дефіциту бюджету та погашення боргу у відсотках до ВВП – знаходяться у межах допустимих нормативних значень та мають

позитивну динаміку. Отже, можна зазначити, що політика погашення та обслуговування державного боргу України протягом 2016-2018 рр. є виваженою та враховує інтереси та вимоги фіскального сектору економіки. Аналіз критеріїв оцінювання державного ризику в Україні у 2016-2018 рр. представлений у таблиці 6.

Таблиця 6

Аналіз критеріїв оцінювання державного ризику в Україні у 2016-2018 рр.

Найменування	2016	2017	2018	Абсолютне відхилення 2018р. від	
				2016	2017
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу, % до ВВП	1,4	1,9	3,5	2,1	1,6
Середньозважена дохідність ОВДП, розміщених на первинному ринку, %	13,7	10,5	17,8	4,1	7,3
Середньозважена дохідність ОВДП, розміщених на первинному ринку, в іноземній валюті, %	6,9	8,4	6,0	-0,9	-2,4

Сальдо поточного рахунку платіжного балансу у досліджуваних роках було від'ємним, отже зростання даного показника є негативною тенденцією.

Важливими показниками є середньозважена дохідність ВВП на первинному ринку.

Середньозважена дохідність ОВДП, розміщених на первинному ринку за досліджувані роки зростає на 4,1% та у 2018 р. склала 17,8%. Зростання дохідності гривневих ОВДП та приплив іноземного капіталу на початку 2018 р., сприяло зміцненню обмінного курсу гривні. Середньозважена дохідність ОВДП, розміщених на первинному ринку, в іноземній валюті у 2018 р. впала на 0,9% у порівнянні з 2016 р.

В Україні, з урахуванням стану фінансової системи, стратегічними напрямками політики управління державним боргом повинні бути:

- підтримка державного боргу на економічно безпечному рівні;
 - оптимізація структури державного боргу та зменшення вартості його обслуговування;
 - збереження стабільної позиції уряду щодо боргу та запобігання криз ліквідності та платоспроможності;
 - досягнення економічно вигідного балансу між фінансовими потребами держави та витратами на обслуговування державного боргу;
 - продуктивне використання запозичених коштів та посилення інвестиційної спрямованості державних позик.
- Для підвищення ефективності боргової політики доцільним також є:
- перехід до стратегічного управління державним

- боргом, вибір типу боргової політики відповідно до соціально-економічних умов;
- розроблення та законодавче закріплення середньострокової боргової стратегії з урахуванням впливу внутрішніх та зовнішніх боргових ризиків, експертна оцінка та подальше вдосконалення боргового нормативно-правового забезпечення з наближенням до міжнародних стандартів;
 - посилення регулювання державного боргу в частині оптимізації співвідношення обсягів, структури, вартості та джерел його погашення, запровадження боргових фіскальних правил;
 - зменшення частки зовнішньої заборгованості, переорієнтація на внутрішній ринок державних запозичень на період нестабільності національної валюти, видача державних гарантій лише у виняткових випадках, пов'язаних із реалізацією

національних інтересів [8].

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.

Проведені дослідження у галузі розробки боргової політики дозволяють зробити висновок, що створення сучасної системи управління державним зовнішнім боргом в Україні є цілком можливим. До основних складових елементів сучасної ефективної системи управління державним зовнішнім боргом Україну можна віднести: законодавче забезпечення боргової політики держави; управління борговими ризиками; оптимізацію структури боргового портфеля держави; моніторинг кон'юнктури на кредитних ринках та забезпечення постійного зв'язку з основними кредиторами держави; активне управління державним зовнішнім боргом; сприяння розвитку національного ринку державних цінних паперів з метою часткової переорієнтації із зовнішніх державних запозичень на внутрішні.

Список використаних джерел:

1. Лось В.В., Усик В.І. Детермінанти вразливості боргової безпеки України. *Стратегія економічного розвитку України*. 2015. № 36. С. 156-163.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення 10.01.2019).
3. Агапова Т.А., Серегина С.Ф. Макроэкономика: учебник. Москва : Маркет ДС, 2009. 448 с.
4. Вахненко Т.П. Державний борг України та його економічні наслідки. Київ : Альтепрес, 2008. 196 с.
5. Федосов В.М. Управління державним боргом у контексті ризик-менеджменту. *Фінанси України*. 2008. № 3. С. 3.
6. Крутова А.С., Близнюк О.П., Лачкова Л.І. [та ін.]. *Фінанси* : навч. посіб. Харків : Видавництво «Лідер», 2013. 560 с.
7. Державна служба статистики України : офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua.
8. Сальникова Т.В. Державний борг України: оцінка та напрями підвищення ефективності управління. *Економічний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Переяслав-Хмельницький, 2017. Випуск 33/1. С. 385-394.

STATE DEBT OF UKRAINE: THE CURRENT STATE AND PROSPECTS OF ITS REDUCTION

Voloshko K., Salnikova T.

University of Customs and Finance
Ukraine

Abstract. The article investigates the essence of public debt and the causes of its emergence; methods of debt security assessment of the country are analyzed. The analysis of the state debt of Ukraine was carried out and its interconnection with the main macroeconomic indicators of Ukraine was established; the level of debt security of Ukraine is determined. The advantages and disadvantages of the existence of a state debt in Ukraine and the ways of optimizing the state debt of Ukraine with the use of foreign experience are represented.

Keywords: state debt, debt policy, budget, external debt, domestic debt, incomes, expenditures, taxes, borrowing.